
Jeff Sebo

Az emberi kivételesség

Szorult helyzetekben úgy véljük, hogy az emberi élet értékeesebb az állaténál. Nyomós érvek bizonyítják az ellenkezőjét

Jeff Sebo a környezettudományok klinikai doctense, a bioetika, orvosi etika, filozófia és jog professzora, valamint a New York-i Egyetem állattudományi MA programjának igazgatója. Tagja a NYU Center for Environmental and Animal Protection (New York-i Egyetem Környezet- és Állatvédelmi Központja) végrehajtó bizottságának, valamint a NYU Press kiadásában megjelenő *Animals in Context (Állatok kontextusban)* sorozat tanácsadó testületének. Társszerzője a *Chimpanzee Rights (Csimpánzjogok, 2018)* és a *Food, Animals, and the Environment (Ételek, állatok és a környezet, 2018)* című könyveknek, továbbá a *Saving Animals, Saving Ourselves (Mentsük meg az állatokat, mentsük meg magunkat, 2022)* című könyv szerzője.

Ez év januárjában, Baltimore-ban egy 57 éves férfi egy sertés szívet kapta meg szívatültetés-kor. A xenotranszplantáció nem emberi eredetű szerveket ültet át emberi szervezetbe. Míg aggasztónak tűnhet állati szervek alkalmazása humánorvosi célokra, sok ember úgy gondolja, hogy megéri az áldozatot, feltéve, ha fejlesztjük a technológiát (a férfi két hónappal később elhalálozott). Arthur Caplan és Brendan Parent bioetikával foglalkozó kutatók szavaival élve: „Természetesen számít az állatok jóléte, de az emberi életnek nagyobb erkölcsi súlya van.”

Tudjuk, hogy nem a xenotranszplantáció az egyetlen olyan gyakorlat, amellyel az emberek az állatokat alárendelik a szükségleteiknek.

Évente több mint 100 milliárd fogságban tartott állatot ölünk meg élelemszerzés, ruházkodás, kutatás és más célok miatt, és valószínűleg évente több mint egybillió vadon élő állatot pusztítunk el hasonló okokból. Gyakran még csak nem is vesződünk azzal, hogy igazolást keressünk minderre. Amikor azonban mégis megtesszük, ugyanazt hozzuk fel mentségünkre: Az emberi életnek nagyobb erkölcsi súlya van.

De vajon így van-e ez?

A legtöbb ember természetesnek veszi az emberi kivételesség gondolatát. És ennek van is értelme, hiszen előnyünk származik az elképzelésből, hogy többet érünk, mint állati rokonaink. Érdeemes azonban kritikus szemmel vizsgálni ezt az állítást. Valóban igazolható-e az az elképzelés, hogy egyes életetek általában nagyobb erkölcsi súlya van, mint másokénak, és hogy az emberi életnek nagyobb erkölcsi súllyal esnek latba, mint a nem emberi életnek? Továbbá, amennyiben ez így van, vajon következik-e ebből, hogy magunkat olyan mértékben előtérbe kell helyeznünk, mint ahogyan azt jelenleg tesszük?

Az etika szakértői képesség-alapú érveket ajánlanak a fajok hierarchiába sorolására. Például, Shelley Kagan a *How to Count Animals, More or Less (kb. Számítanak az állatok, többé-kevésbé? 2019)* című könyvében úgy érvel, hogy az emberi érdekeknek többsúlyt kell tulajdonítanunk, mert a cselekvés és a jólét szempontjából magasabb rendű képességekkel vagyunk megáldva. Vannak olyan kognitív képességeink, amelyeknek híján van egy sertés, ebből következően vannak olyan érdekeltségeink, amelyek nekik nincsenek. Továbbá rendelkezünk azzal a képességgel, hogy mélyebben átéljük a boldogságot és a szenvedést, mint a sertések, ezért a jólétünk alakulásához is több érdekeltség fűz bennünket, mint őket.

Az etika szakértői kapcsolatokon alapuló érveket is felhozunk a fajok hierarchiájának alátámasztására. Például, Baruch Brody úgy érvel a *Defending Animal Research (Az állatkísérletek védelmében, 2001)* című könyvében, hogy azért kell több erkölcsi súlyt tulajdonítani emberi érdekeltségeinknek, mert saját fajunk tagjaival különleges kötelek és a szolidaritás érzése kötnek össze. E nézet szerint a nem emberi lények érdekeit ugyanazon okból kell – „diszkontálnunk” – azaz figyelmen kívül hagynunk, mint a jövő nemzedékek érdekeit: ezeken a kategóriákon belül sajátos köteleseink vannak, amelyek már nem érvényesek a köztük levő viszonylatokban.

Válaszul a fenti és más hasonló érvekre, némely etika-szakértő azzal a javaslattal áll elő, hogy teljes egészében vessük el a fajok hierarchiáját. Christine Korsgaard például a *Fellow Creatures (Egyenrangú teremtmények 2018)* című könyvében amellet érvel, hogy általában nincs értelme feltenni a kérdést, hogy vajon egy ember vagy egy disznó él-e jobb életet, mert minden élőlény más-más életformával rendelkezik, és az egyes életetek csak az adott életforma által felállított mércék alapján tudjuk értékelni. Az ember és a sertés összevetése a szó szoros értelmében olyan, mintha az almát és a narancsot hasonlítanánk össze.

Miközben úgy gondolom, hogy megfontolandó gondolat a fajok hierarchiájának elutasítása, szeretnék védelmembe venni egy külön gondolatot: még ha el is fogadnánk a képességeken és kapcsolatokon alapuló faji hierarchiát, ebből még mindig nem következik, hogy elfogadható lenne az emberi kivételességről szóló jelenlegi álláspont. Alaposan át kellene gondolnunk, hogy mekkora etikai súlya van a különböző állatoknak, ahelyett, hogy egyszerűen azt állítjuk: mi élvezünk elsőbbséget. És amíg így teszünk, meglepő felfedezésekben lehet részünk.

Különösen, ha komolyan vesszük az emberi kivételesség mellett szóló saját érveinket, akkor a végeredményként nem azt kapjuk, hogy mindig elsőbbséget élvezünk, hanem inkább azt, hogy néha. S ha belegondolunk annak mértékébe, hogy mennyi állat szenved

és hal meg a világon, illetve hogy mekkora a bűnrészességünk szenvedésükben és pusztulásukban, láthatóvá válnak az emberi kivételesség árnyoldalai: Voltaképpen egyre több képességeken és kapcsolatokon alapuló indokunk van arra, hogy állattársainkat helyezzük előtérbe.

Lássunk tisztán: itt nem az a célom, hogy az emberi kivételesség egy erőteljes formája ellen érveljek, amely szerint az emberek szükségképpen többet érnek a nem emberi lényeknél. Ha valaki azt gondolja, hogy bármilyen emberi érdek, legyen az bármilyen jelentéktelen, elsőbbséget élvez bármilyen nem emberi érdekekkel szemben, legyen az bármilyen jelentős – például egyetlen emberi szeszély kielégítése fontosabb százezer elefánt halálának megakadályozásánál – akkor jó érvek vannak nézetei ellen, de én nem erről akarok itt beszélni.

Ehelyett az a célom, hogy az emberi kivételesség mérsékelt formája ellen érveljek, amely szerint az emberek esetlegesen többet számítanak a nem emberi lényeknél. Ha azok népes taborába tartozik valaki, akik azt gondolják, hogy elsőbbséget élvezünk az állatokkal szemben „magasabb rendű” képességeink és „erősebb” kapcsolataink miatt, ez csak vágyalom. Túl sok nem emberi lény van a földön rajtunk kívül, életünk pedig túlzottan összefonódik az övékével, hogy ez elfogadható [magyarázat] legyen. Ez a „mérsékelt” nézet nem olyan etikus, mint ahogy gondolnánk.

Vizsgáljuk meg egyenként az emberi kivételesség melletti érveket, kezdve a képesség-alapú érvekkel.

Igen, magasabb rendű képességgel rendelkezem a cselekvés (azaz az önrendelkezés) szempontjából, mint a nem emberi élőlények. Képes vagyok távolabbról szemlélni meggyőződésem, vágyaimat és cselekedeteimet, és feltenni a kérdést, hogy vajon okkal tartom-e helyesnek őket. Következésképpen bizonyítékokat és észérveket használhatok fel hosszú távú célok kitűzéséhez és eléréséhez. Ezzel szemben egy főreg csak azt képes tenni, ami az adott pillanatban természetesnek tűnik, anélkül,

hogy valaha is megállna értékelni ezeket a választási lehetőségeket.

Miért fontos ez a különbség? Valószínű, hogy a cselekvésre képeseknek szélesebb érdekkörük van, mint a cselekvésre nem képeseknek, minden egyéb tényező azonossága mellett. Nem lenne jó, ha bezárva tartanának bennünket, mivel képesnek kell lennünk saját célok kitűzésére és elérésére azért, hogy jól éljünk. Ezzel szemben, *nem* lehet rossz bezárva tartani egy férget (kellő gondosság mellett), mivel mindössze levegőre, nedvességre, sötétségre, melegre, táplálékra és más férgekre van szüksége ahhoz, hogy jól éljen.

Továbbá magasabb rendű képességekkel rendelkezünk a jólét (azaz a boldogság, a szenvedés és hasonló létállapotok) szempontjából is. Mivel agyunk összetettebb egy férégénél, bármikor nagyobb mértékben tudjuk megtapasztalni a boldogságot és szenvedést. Továbbá, mivel élettartamunk hosszabb a férgekénél, az idők során több boldogságot és szenvedést tapasztalhatunk meg – természetesen azzal a feltétellel, hogy viszonylag teljes életet élünk.

Miért fontos ez a különbség? Valószínű, hogy a jólétre törekvés magasabb szintű képességével megáldott lényeknél több forog kockán, mint a jólétet alacsonyabb szinten megélni képes lények, minden egyéb tényező azonossága mellett. Még ha rossz is lenne egy férget bezárva tartani, sokkal rosszabb lenne bennünket bezárva tartani. Minden egyes nap többet ártana, és összességében is több napot töltenénk bezártságban.

Nézeteim szerint ezek a képesség-alapú érvek tőlük telhető mértékben észszerűek. Fontossági sorrend kitűzésekor szükség van annak megítélésére, hogy mekkora a tét mindegyikünk számára bármely adott helyzetben, és hogy képességeink részben meghatározzák, hogy mekkora számunkra a tét. Ezek az érvek azonban igen messze esnek attól, hogy megalapozzák az emberi kivételesség még akár egy mérsékelt formáját is.

Az emberi és nem emberi képességek jelentős mértékben átfedésben vannak, a fontossági sorrend felállítása pedig más tényezők figyelembevételét is megkívánja.

Először is nem biztos, hogy mindig magasabb szintűek a cselekvési képességeink, mint az állatoknak. Életünk korai szakaszában mindannyian híján vagyunk az értelmes gondolkodásnak, némelyek közülünk az élet későbbi szakaszában elvesztik ezt a képességüket, néhányunknál pedig soha nem is fejlődik ki ez a képesség. Eközben sok nem emberi lénynek van képessége az emlékezésre, érzelmekre, öntudatosságra, társadalmi tudatosságra, kommunikációra, instrumentális okfejtésre és még ennél is többre. A gyakorlatban az emberi és nem emberi képességek jelentős mértékben átfedésben vannak.

Ezen túlmenően, még ha tényleg magasabb szintű is a cselekvőképességünk, mint más élőlényeké, ez a különbség kisebb lehet, mint gondolnánk. A cselekvőképességről alkotott nézeteink antropocentrikusak, mivel az emberi cselekvőképességet tekintjük a mércének, amelyhez viszonyítani kell a cselekvőképesség minden egyéb formáját. Míg azonban az emberi cselekvőképesség lenyűgöző, más élőlényeké is az. Ha az utóbbit a saját feltételei szerint tanulmányoznánk, talán felfedeznénk az önrendelkezés olyan formáit, amelyek az emberből hiányoznak.

Hasonlóképpen, nem biztos, hogy mindig nagyobb a jólétre törekvési képességünk, mint más élőlényeknek. Ha ez a képességünk egyszerűen az agyunk összetettségének és élettartamunknak a függvénye, akkor némely más élőlények nagyobb jóléti képességgel rendelkezhetnek, mint az emberek. Például az afrikai elefántoknak körülbelül háromszor annyi idegsejtjük van, mint az embereknek, és az élettartamuk is a miénkéhez hasonló. Tehát ha ezen az alapon végezzük az összehasonlítást, akkor ezeknek az állatoknak a képessége a jólétre törekvést illetően nagyobb, mint a miénk.

Sőt, még ha nagyobb is a jólétre törekvési képességünk, mint más élőlényeké, ez a különbség megint csak kisebb lehet, mint gondolnánk. Mindössze annyit tudunk, hogy a jólétre való képességünk *nem biztos*, hogy egyszerűen az agyunk összetettségének és élettartamunknak a függvénye. Az állati

elmék tanulmányozását illetően még nagyon gyerekcipőben járunk. És bár lehet, hogy például kétszer annyi neuron kétszer annyi jólétre törekvési képességgel egyenlő, az is elképzelhető, hogy ez a különbség ennél nagyobb vagy kisebb.

Röviden, a képesség-alapú érveknek nem sikerül igazolniuk az emberi kivételességnek még a mérsékelt formáit sem. Ha azt gondoljuk, hogy az emberi lényeknek erős érdekeltségeik lehetnek, még amikor hiányzik is az értelmes gondolkodásra való képességünk (amellyel természetesen rendelkezünk kellene), akkor így kellene gondolnunk a nem emberi lények esetében is. Továbbá, ha az emberek javára döntünk bizonytalanság esetén, hogy mennyi boldogságot és szenvedést tudunk megtapasztalni (ahogy megint csak tennünk is kell), akkor ugyanígy kell eljárni más élőlényeknél.

Más tényezők szintén szerepet játszanak a fontossági sorrend felállításában.

Például, még ha egy embernél általában több is forog kockán, mint egy más élőlénynél, bizonyos esetekben nem biztos, hogy nagyobb a tét. Tegyük fel, hogy vagy egy embert menthetünk meg egy kisebb sérüléstől, vagy egy sertést menthetünk meg egy nagyobb sérüléstől. Ebben az esetben lehet, hogy a sertést kellene megmenteni.

Hasonlóképpen, még ha egy embernél több is forog kockán, mint egy más élőlénynél, nem biztos, hogy nagyobb a tét, mint sok más élőlény esetében. Tegyük fel, hogy vagy egy embert menthetünk meg egy kisebb sérüléstől, vagy 1000 sertést menthetünk meg kisebb sérülésektől. Ebben az esetben is lehet, hogy a sertéseket kellene megmenteni.

Végül, az erkölcsiség többről szól, mint előnyökről és károkról, legalábbis a gyakorlatban. Soha nem engednénk meg az orvosoknak, hogy emberi lényeket tenyésztenek a húsupért vagy a szerveikért, mivel a „donorok” jogai felülírnák a szervre várók hasznát. Miért ne gondolhatnánk azt, hogy ugyanaz igaz lehet más élőlényekre is?

Mindez komoly aggályokat vet fel az emberi kivételességgel kapcsolatban. Rendszeresen

nagy terheket akasztunk a többi élőlény nyakába, cserébe azért, hogy az emberek néhány kisebb előnyhöz jussanak. Az a „kár”, amely az embert éri, mert növényeket eszik állatok helyett, semmi ahhoz a kárhoz képest, amit egy állat számára jelent a nagyüzemi tartás.

Rendszeresen terheket akasztunk nagyon sok állat nyakába minden egyes emberért, akik számára ez nyereség. Évente valószínűleg legalább egytrillió tenyésztett és vadon élő állatot ölünk meg élelemért, a rovarokat nem számítva. Ez a szám – az évente leölt állatok száma – több mint az összes emberé, akik valaha léteztek a Földön.

Továbbá rendszeresen használunk más élőlényeket oly módon, ahogy soha nem engednénk meg magunknak, hogy embereket használjunk. Itt nem egyszerűen arról van szó, hogy magunkat mentjük ahelyett, hogy őket mentenénk (bár azt is tesszük): itt arról van szó, hogy globális szinten kizsákmányoljuk és irtjuk őket.

A végeredmény egyértelmű. Még ha azt is hisszük, hogy a magasabb szintű cselekvési és jólétre törekvési képességgel megáldott lények előnyt élveznek azon lények felett, akiknél ezek a képességek alacsonyabb szinten vannak jelen, minden egyéb tényező azonossága mellett, még mindig kétkedve kell fogadnunk, hogy ez a különbség igazolna bármit, például jelenlegi magatartásunkat.

Mi a helyzet azonban az emberi kivételesség mellett szóló, kapcsolati alapú érvekkel, amelyek arra összpontosítanak, hogy miként viszonyulunk embertársainkhoz és más élőlényekhez?

Sok ember azt gondolja, hogy legalábbis a gyakorlatban, jogunk és kötelességünk önmagunk és közösségeink előtérbe helyezése. Először magunkról kell gondoskodnunk, mielőtt másokról gondoskodunk, és először is a saját családunkat kell ellátnunk, mielőtt ellátnánk a másét. Ha viszont képesek vagyunk ezt a fajta részrehajlást tanúsítani olyan kisebb csoportok összefüggésében, mint például a család, akkor talán olyan nagyobb csoportok viszonylatában is megtehetjük ezt, mint a fajok.

Az etika egyes szakértői úgy hiszik, hogy ez az analógia valójában nemcsak a fajokra igaz, hanem más nagyobb csoportokra is, mint például az nemzedékekre. Érveik szerint más élőlények és a jövő nemzedékek érdekeit részben azért „diszkontálhatjuk” – azaz hagyhatjuk figyelmen kívül –, mert szorosabb kapcsolataink vannak ezeken a kategóriákon belül, mint ezeken kívül, és részben azért, mert túlzottan megerőltető lenne a teljes pártatlanság minden érző lény iránt mostantól az idők végezetéig.

Ez a fajta érvelés részben saját személyes érdekeinkről szól. Ha túlzott pártatlanságot engedünk meg az erkölcsiség terén, akkor személyes érdekeink igen kicsi relatív súllyal vannak jelen. Ugyanakkor legalább mérsékelt relatív súllyal kell rendelkezniük, egyrészt azért, mert jogunk van gondoskodni magunkról, másrészt azért, mert ezt kell tennünk ahhoz, hogy másokról gondoskodni tudjunk. Következésképpen az erkölcsiségben meg kell engednünk némi részrehajlást, hogy teret engedjünk az öngondoskodásnak.

Ez a fajta érvelés részben a kapcsolatainkról is szól. A különleges kapcsolatok tekintetében különleges köteleességeink vannak. Először a családomról kell gondoskodnom, mielőtt másokéról gondoskodom, mivel különleges köteleések fűznek a családomhoz. Ugyanez lehet igaz nagyobb csoportokra, mint például fajokra és nemzedékekre is. Következésképpen az erkölcsiségben meg kell engednünk némi részrehajlást, hogy teret engedjünk kapcsolatbéli köteleességeinknek is.

De még ha el is fogadjuk, hogy ezek az érvek igazak, és olyan csoportokra is kiterjednek, mint a fajok és nemzedékek, akkor is el kell vetnünk jelenlegi álláspontunkat az emberi kivételességről. Jóval több egyed létezik fajok és nemzedékek viszonylatában, mint egyetlen fajon vagy nemzedéken belül. Életünk pedig egyre inkább fajok és nemzedékek összefonódásában zajlik oly módon, hogy ez nagyban befolyásolja érdekeinket és kapcsolatainkat.

Tegyük fel, hogy valóban kötelességünk gondoskodni a családukról, mielőtt gondoskodnánk a másokéról, minden

egyéb tényező azonossága mellett. Ebből az következik, hogy úgy bánhatunk más családokkal, ahogy akarunk? Természetesen nem. Helytelen lenne, ha elvinnénk az ételt a mások családjától, hogy a miénket ellássuk, különösen akkor, ha a mi családuknak már így is sokkal több élelme van, mint másoknak. Az is helytelen lenne, ha megölnénk a másik családot, hogy a saját családuknak emberhúst adhassunk, mondjuk rizs és bab helyett.

Ezek a pontok fajokra és nemzedékekre egyaránt vonatkoznak. Mi emberek elveszjük a forrásokat más élőlényektől és a jövő nemzedékektől, jóllehet már eleve sokkal több van a birtokunkban, mint nekik. Évszámra állatok százmilliárdjait megszároljuk le élelemért oly módon, hogy az egészségügyi és környezetvédelmi veszélyeket rejt a jövő nemzedékek számára is – tesszük ezt annak ellenére, hogy kíméletes, egészséges és fenntartható növényi alapú alternatívákhoz juthatunk hozzá.

Továbbá, mi is nyernénk számos intézkedéssel, amellyel hasznára válna az állatoknak és a jövő nemzedékeknek. Ahogy az Egészségügyi Világszervezet (WHO) One Health ('Egy az egészség') keretprogramja felhívja rá a figyelmünket, az emberek, az állatok és a környezet egészsége összefüggenek egymással. Fokozatosan csökkentenünk kell az olyan ipari tevékenységeket, mint az erdőirtás, a nagyüzemi állattartás és a vadon élő fajokkal folytatott kereskedelem, nemcsak más élőlények és a jövő nemzedékek, de magunk miatt is: az ezekből a tevékenységekből származó hulladék, szennyezés, fertőző betegségek és más veszélyek már most ártalmunkra vannak.

Szem előtt kell tartanunk azt is, hogy fajokon és nemzedékeken átívelő kapcsolatbéli köteleességeink vannak. Közülünk sokan törődnek más fajok és nemzedékek tagjaival: nem hiszem, hogy bárki fontosabb lenne számomra Smoky kutyámnál, és sok szülő érez ugyanígy gyermekeivel és unokáival kapcsolatban. Amikor pedig tetteinkkel ártunk az állatoknak és a jövő nemzedékeknek, kapcsolatbéli kötelességünk, hogy csökkentjük és helyrehozzuk ezeket a károkat, akár törődünk ezekkel az egyedekkel és az egyes emberekkel, akár nem.